

Alojzije Stantić

IGÉZÉS, SZEMMEL VERÉS A BÁCSKAI BUNYEVÁC HORVÁTOKNÁL

RÖVIDEN A BABONÁRÓL

A történelem tanúsága szerint az emberi tudat összetevő részeként már a legrégebb népeknél is megvoltak a különféle hiedelmek és babonák. Ahogy a társadalom fejlődött, úgy alakultak a babonák is. Ehhez nagymértékben hozzájárult, hogy az emberek nem tudtak magyarázatot találni bizonyos jelenségekre, mert ezek értelmezése meghaladta volna az akkori ismeretek szintjét. Ahogy bővült a tudás, úgy szorult vissza a babona.

A babonát olyan jelenségek váltották ki, amelyek az emberek szeme láttára, vagy éppen velük történtek, és nem tudták az okát. Leginkább véletlenszerű jelenségekről volt szó, amelyek olykor végzetes következményekkel jártak.

A babona kialakulását elősegítette a természeti erőktől és jelenségektől való félelem is, amelyek megnyilvánulását az emberek szintén nem tudták megmagyarázni. Az ellenállhatatlan felsőbb erőktől való félelem ősidőktől fogva uralta az embereket.

Ahogy a tudomány fejlődött, és mind több jelenségre magyarázatot találtak, mind jobban korlátozni tudták a láthatatlan erők hatalmát, úgy tűntek el a babonák is a mindennapi életből.

IGÉZÉS ÉS RONTÁS A BÁCSKAI BUNYEVÁCOKNÁL

Az igézés azon a hiedelmen alapszik, hogy bizonyos emberek különös, titokzatos hatással lehetnek az élőlényekre, és ilyen módon teljesül az igézőnek, vagy megrontónak az akarata. Eleinknél az igézés olykor különféle ünnepek, vagy valamilyen jelentős esemény alkalmával történt: házasságkötéskor, gyermek születésekor, az anya és gyermeke élete során, a háztartásban, a gazdaságban, különféle betegségek gyógyításakor, valamelyik családtag halála esetén, vagy olyan tárgyakkal kapcsolatban, amelyekről azt tartották, hogy szerencsét, netán bajt hoznak a házra.

Az ünnepekkel kapcsolatos igézéseket karácsonyi, húsvéti és egyéb vallási ünnepekhez kötődőkre lehet felosztani. Az ezekre az ünnepekre vonatkozó hiedelmek nem tartoznak dolgozatunk tárgykörébe.

A témánkkal kapcsolatos rengeteg népszokás közül a legtöbb arra irányult, hogy a gyermeket megvédjék a szemmel veréstől.

A GYERMEK ÉS A SZEMMEL VERÉS

A régiek úgy hitték, hogy vannak olyan személyek, akik éles tekintetükkel megijeszthetik a kisgyermeket, és ez azután elkezdi sírni, megfájdul a feje, elmegy az étvágya, kedvetlenné válik, játszani sem akar. Az ilyen gyermek rohamosan fogyni kezd, és röviddel később meg is hal.

A népi hiedelem szerint a kisgyermeket olyan valaki ronthatja meg, akit az anyja egyszer már elválasztott, majd kicsivel később újra szoptatni kezdett. Ahogy mondták, ezeknek általában összenőtt a szemöldökük, és erről lehetett őket a legkönnyebben felismerni.

Hogy gyermekét megvédje a szemmel veréstől, az anya általában piros szalagot kötött a kicsinek a karjára, vagy a nyakába, és amikor ezt felkötötte, még a kályhából vett hamuval is meghintette.

Hasonló módon a malac, a csikó, a borjú vagy a bárány nyakába is piros pantlikát kötöttek, hogy a fiatal jószágot is megvédjék a rontástól.

A GYERMEK GYÓGYÍTÁSA A SZEMMEL VERÉS UTÁN

Ha a csecsemő állandóan sírt, fájt valamije, nem akart szopni, akkor a régiek először is azt próbálták megállapítani, hogy megverték-e szemmel. Ennek az volt a módja, hogy tányérba vagy csészébe három kanál vizet tettek, amibe belemártották az ujjukat, és keresztet rajzoltak a kilincsré, mert aki rontó szándékkal jött babalátogatóba, annak meg kellett fognia a kilincset; aztán keresztet írtak az asztal négy sarkára is, mert a látogató le is telepedett mellé. Ezzel a vízzel megkenték a csecsemő szemét és halántékát is, majd keresztet rajzoltak a bölcsőre, amelyben feküdt. Aki csak a szobában volt, mindenki megkente ezzel a vízzel a saját szemét is. Ezt az eljárást a baba anyja felügyelte. Miután befejezték, az anya megnézte, mennyi víz maradt az edényben. Ha több volt, mint amennyit beleöntött, az azt jelentette, hogy a kisbabát megverték szemmel, és ekkor a megmaradt vizet a küszöb és az ajtófélfá sarkába, vagy a kutyára lötytintették, hogy elmúlják a gyerekekről a rontás.

Ha a kisgyermeket a víz kiöntése után verték meg szemmel, akkor az anya olyan asszonyhoz vitte, aki imádságot tudott a szemverésre, vagy rontásra. Az ilyen imádságot csak hajadon lány tanulhatta meg. Férfizett asszony nem szerzhette ilyen gyógyítási képességet.

MÁS GYERMEKÉNEK A GYÓGYÍTÁSA SZEMMEL VERÉSBŐL

Amikor a szemmel vert kisgyermeket elviszik a gyógyításhoz értő asszonyhoz, az először is megcsókolja a gyermek bal szemét és ráköp a jobbra, majd megcsókolja a jobb szemét és ráköp a balra. Ezt háromszor ismétli, és mindannyiszor elmondja: *ko ureko, pod prag uteko* (aki megrontott, bújjon a küszöb alá). Ezt követően a gyógyító asszony a szülőkkel együtt elmond kilenc úrangyalát.

A bunyevácok olykor abban is hittek, hogy a gyermeket a szemverésből a nyál is meggyógyíthatja, amelynek olyan hatalma van, hogy elűzheti a bajt okozó gonosz szellemet. Egy másik módszer az volt, hogy aki megverte szemmel a csecsemőt, az a saját tarkójáról kitepte néhány szál haját, parázsra tette, ezzel a füstölő parázzsal háromszor körbejárta a gyermeket, és a hiedelem szerint így kiűzte belőle a tisztátalan szellemet. Olyan változat is volt, hogy a

kisgyermek hajszálait tették parázsra, s ezzel füstölték meg. Emellett a rontás elleni hatalommal bíró asszony rátette a kezét a beteg gyermekekre, és szemmel verés elleni imádságot mondott felette. Hittek abban, hogy a kézrátevészel is kiűzhetik a gonosz szellemet a gyermekből, és kigyógyítják a betegségből.

A bunyevácok tehát egykor hittek abban, hogy a rontás a gonosz szellemtől ered, amelyet nyállal, füstöléssel és kézrátevészel lehet kiűzni a gyermekből.

SZEMVERÉS ELLENI IMÁDSÁGOK

Valamikor voltak olyan asszonyok, akik lánykorukban képességet szereztek a szemveréstől, rontástól megbetegedett gyermekek gyógyításában. Az erre szolgáló imádságot nem mutatták meg másnak, és nem taníthattak meg rá másokat, mert akkor elveszítették volna a gyógyítói képességüket.

Egy férfi csak akkor szerezhetett ilyen gyógyerőt, ha a család hetedik gyermekeként született, mert csak ilyen tanítottak meg az asszonyok az imádságra, amivel azután nemcsak embereket, hanem a jószágot és a baromfit is gyógyíthatta.

A bunyevác hiedelmek kutatója megismert néhány ilyen imádságot, de a hosszúságuk, és a hallgatási fogadalma miatt nem közölhette őket, csak a tartalmukat.

Az egyik ilyen imádság azt a meggyőződést fejezi ki, hogy a szemverés okozta betegséget szentelt vízzel lehet gyógyítani, mert az távolítja el a legkönnyebben és leggyorsabban a betegség okozóját. A másik szerint szentelt vízzel kell keresztet rajzolni a betegre, s a fejére tenni a gyógyító kezét, s az imával kérni a megrontót, hogy távozzék, és hagyjon fel a gyermek kíntásával. Vannak olyan imádságok is, amelyekben különleges lényeket, boszorkányokat és tisztátalan lelkeket említenek. Ezek a lények a kéményen át jutnak a házba, ezért az imádsággal ugyanazon az úton űzik ki őket, hogy ne kínozzák tovább a gyermeket, és hagyják nyugton a család többi tagját is. Olyan imádság is található, amely tartalmazza más imádságok részeit is. Ezekben a ráimádkozó asszony oda küldi a tisztátalant, ahol nem sütnék pogácsát (*di se pogača ne peče*), vagyis oda, ahol nem élnek emberek, ahol nem kukorékol kakas, sohasem jó el a hajnal, nincs nappali világosság, csak örök sötétség honol (*di pivci ne pivaju, di zora ne sviče, di nema dana ni svitlosti, di vlada vazdan tama i mrak*). Ezek a lények félnek a világozágtól, mert akkor nincs hatalmuk az emberek felett, csak az éj leple alatt kínozhatják őket különféle betegségekkel a rontás által.

A GYERMEK GYÓGYÍTÁSA KÜLÖNFÉLE BETEGSÉGEKBŐL

A bunyevácok valamikor úgy tartották, hogy a gyermekeket mindenféle betegségből ki lehet gyógyítani, amelyet olyan lények okoznak, amelyek félnek a sándori szentkút Fekete Madonnájától hozott szentelt sótól, víztől és a fokhagymától. Ezek a lények a bunyevácok szerint boszorkányok és gonosz szellemek. Példák arra, hogyan gyógyították a gyermeket:

– A beteg gyermek anyja kis zacskót varrt, néhány gerezd fokhagymát és kevés apróra vágott vöröshagymát tett bele. Ezt a zacskót a gyermek a nyakában hordta mindaddig, amíg el nem múlt a köhögése, vagy el nem tűntek róla a kiütések. Az akkori hiedelem szerint a fokhagymának döntő szerepe volt,

mert elűzte a boszorkányokat, vagy óvott a támadásuktól. A boszorkányokat legjobban a fokhagyma akadályozta meg abban, hogy betegséget okozzanak.

– Egykor ismertek egy ráimádkozó asszonyt, aki a Sándori Boldogasszonyhoz folyamodott segítségért, a gyermekeket pedig úgy gyógyította, hogy odaállt a Mária-kép elé, néhány lépésnyire előtte letettek a földre egy szalmaszálát, az elé meg odafektették a gyermeket. Az asszony akkor elmondott négy-négy miatyánkot és üdvözlégyet, egy hiszekegyet, majd így imádkozott: *Sándori Miasszonyunk, százezer köszönet Néked. Amikor a mi testünk alszik, örök dicsőség az Istennek.* A beteg gyermeket az ima után háromszor oda-vissza átemelték a szalmán. Ebben az esetben is azt hitték, hogy a gyermek betegsége a tisztátalan lélektől ered. A Boldogasszony képe és a szalma közötti tér megszentelt területnek számított, és az imádsággal az volt a cél, hogy eltávolítsák a betegség okozóját, akinek a megszentelt térségben nincs többé hatalma a gyermek felett, és az meggyógyulhat.

Különbéle gyermekbetegségek gyógyításánál karácsonyi asztról származó fokhagymát, megszentelt sót, kályha tisztítására szolgáló tollseprűt, karácsonyi vacsora utáni mosogatórongyot használtak. Mindezek a tárgyak a boszorkányok és a gonosz szellemek elűzésére szolgáltak.

Ha egy gyermeket veszett kutya mart meg, akkor a szabadkai szerzetesekhez vitték a Fekete Madonna elé, és ott imádkoztak a felgyógyulásáért.

Az újhold az anyák és a gyermekek védelmezőjének számított.

*

Ezek csak részletek a kutatómunka bőséges eredményéből, a mintegy száz asszonytól és férfitől összegyűjtött rengeteg adatból, amelyek a szemmel végre és a gyógyítására vonatkoznak. A kutatást 1950 táján fejezte be Marko Kopunović lelkész, és az eredményét az ő doktori disszertációja tartalmazza, amelynek címe *Praznoverja Bunjevačkih Hrvata* (A bunyevác horvátok babonái).